

11. Zastosowanie szczepionki BCG wywołało w krwi zwierząt w 21 dni po szczepieniu wzrost ilości krwinek kwasochłonnych o 55%, neutrofilów z jądrem pałeczkowatym o 150%, z jądrem segmentowanym o 30,4%, monocytów o 5,3%, przy równoczesnym obniżeniu poziomu limfocytów o 15,7%.

12. Ilość hemoglobiny w krwi u cieląt szczepionych obniżyła się o około 8%, u zwierząt szczepionych śródskórnymi między 10 a 63 dniem, podskórnymi między 3 a 21 dniem i dożylnie między 3 a 14 dniem. W pozostałych

okresach badań poziom hemoglobiny nie ulegał wraźnym zmianom.

13. Wzrost ilości stosowanej szczepionki w granicach od 1—50 mg nie miał wpływu na zmienność wyników w procentowym składzie frakcji białek surowicy i elementów morfotycznych krwi.

14. Wskaźnik barwny krwi w przebiegu wszystkich doświadczeń zachował niezmienny poziom.

Wykaz 55 pozycji piśmiennictwa znajduje się u autora. Adres autora: dr Bronisław Kawka, Pyskowice, ul. Traugutta 3 m. 1.

ZBIGNIEW ANUSZ
Warszawa

Epidemiologia zakaźnych schorzeń przewodu pokarmowego występujących w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem lat 1960—1967

III. Wirusowe zapalenie wątroby

Pod określeniem wirusowe zapalenie wątroby (wzw) kryją się dwie jednostki chorobowe: 1) zakaźne (nagminne) zapalenie wątroby (zzw) wywołane przez wirus A (IH) oraz 2) surowicze (wszczepienne) zapalenie wątroby (szw) — wywołane przez wirus B (SH). Różnica między tymi dwoma schorzeniami polega na odmiennych drogach zakażenia. W zakaźnym zapaleniu wątroby dochodzi do zakażenia na drodze enteralnej, w surowicznym zapaleniu wątroby na drodze parenteralnej. Przebieg kliniczny obu postaci schorzenia w zasadzie niczym się od siebie nie różni.

Etiologia. Pod względem immunologicznym i epidemicznym istnieją dwa typy wirusa: wirus A i wirus B, chorobotwórcze jedynie dla człowieka. Niektórzy autorzy uważają wirus B za mutantą wirusa A. Wirusy te posiadają bowiem wiele cech wspólnych jak — przechodzenie przez sączki bakteryjne, oporność na działanie chloru i innych substancji bakteriobójczych używanych do odkażania w zabiegach przeciwepidemicznych, nieskuteczność bakteriobójcza światła ultrafioletowego i inne.

Istnieją jednak między nimi również i poważne różnice. Nie dają one odporności krzyżowej, wirus B wykazuje większą odporność na działanie temperatury (wirus A ginie w temp. wrzenia po 15 min., wirus B — dopiero po 30 min.). Znacznie dłuższy jest również okres inkubacji schorzenia wywołanego przez wirus B.

Do chwili obecnej nie udało się jeszcze nikomu otrzymać wirusa wzw w czystej hodowli. Nie jest wykluczone, że wzw w odpowiednich warunkach może być wywołane przez różne wirusy (5). Do chwili obecnej od ludzi chorych na wzw wyizolowano kilkadziesiąt róż-

nych szczepów wirusów, nie zdołano jednak udowodnić czy któryś z tych tzw. szczepów „kandydatów” był odpowiedzialny za wywołanie tej choroby. Zagadnienie czynnika etiologicznego wzw czeka ciągle na rozwiązanie.

Epizootiologia. Liczne próby wywołania wzw u zwierząt nie zostały uwieńczone powodzeniem. Wykazano również, że wirusy wywołujące zapalenie wątroby u zwierząt (zwłaszcza psy i myszy) nie wywołują wzw u ludzi. Jedynie małpy (które również nie chorują) winny być brane pod uwagę jako ewentualne źródło zakażenia dla człowieka (CDC-1963; WHO-1964).

Epidemiologia

1) Zakaźne zapalenie wątroby

Do zakażenia dochodzi najczęściej w wyniku spożycia zanieczyszczonych kałem pokarmów. Znane są również epidemie powstałe w wyniku zanieczyszczenia wody, mleka bądź innych pokarmów. W szerzeniu się nagminnego zapalenia wątroby istotną rolę odgrywają również muchy. Zachorowania na drodze enteralnej dotyczą około 80—90% ogólnej liczby zachorowań na wzw. Największa liczba zachorowań występuje w okresie od października do grudnia. W zakaźnym zapaleniu wątroby wirus obecny jest w przewodzie pokarmowym, we krwi, w wydzielinie jamy nosowo-gardłowej oraz w treści dwunastnicy. W przewodzie pokarmowym znajduje się i jest wydalany — niezależnie od drogi zakażenia (*per os, parenteral*) wraz z kałem, ewentualnie moczem jeszcze w okresie wylegania, w czasie choroby (głównie w pierwszych dniach po pojawieniu się żółtaczki) a większej jeszcze przez długi czas po wyzdrowieniu klinicznym.

We krwi pojawia się w okresie od 2 do 3 tyg. przed pojawieniem się pierwszych objawów chorobowych i krąży w niej jeszcze przez tydzień po ustąpieniu żółtaczki.

Eksperymentalnie udało się wykazać możliwość przeniesienia zakażenia na drodze parenteralnej już po wprowadzeniu 0,01 ml surowicy osoby chorej na wirusowe zapalenie wątroby.

2) Surowicze wszczepienne zapalenie wątroby.

Do powstania szw dochodzi najczęściej w następstwie przetaczania krwi, plazmy, względnie używania do wstrzyknięć zakażonych igieł lub strzykawek. Wśród zabiegów najczęstszą przyczynę zakażenia stanowią wstrzyknięcia — 50%, szczepienia ochronne — 15%, przetaczania krwi — 4%, plazmy — 12% oraz fibryno-
geny — 17%.

Wirus B znajduje się wyłącznie we krwi już na 3 miesiące przed pojawieniem się pierwszych objawów chorobowych. Może on również znajdować się we krwi nosicieli bezobjawowych i ozdrowieńców stale lub z przerwami w ciągu wielu lat. W związku z tym krwiodawcami nie mogą być osoby, które przebyły wzv.

W kale wirus B nie występuje.

Zapobieganie. Zapobieganie zakażeniu wirusem A polega na podaniu gamma globuliny (0,03 na kg wagi) osobom stykającym się z chorymi na postać zakaźną zapalenia wątroby. U dzieci celowe jest podawanie gamma globuliny w okresie przed zakażeniem oraz w ciągu pierwszych 6 dni po pojawieniu się pierwszych objawów chorobowych. Podanie gamma globuliny zmniejsza ryzyko zachorowania 8-krotnie w porównaniu do osób, które jej nie otrzymały. Natomiast podanie gamma globuliny w postaci surowiczego zapalenia wątroby (wirus B) nie zapobiega powstawaniu choroby. Należy zaznaczyć, że zarówno hospi-

talizacja jak i kwarantanna chorych nie ma istotnej wartości w zapobieganiu szerzeniu się wzv.

Zapobieganie wzv jest zagadnieniem bardzo trudnym z uwagi na dużą zakaźność chorych już w okresie wylegania (druga połowa). Właściwe rozwiązanie tego zagadnienia mogą przynieść tylko masowe szczepienia zapobiegawcze szczepionką, której jeszcze ciągle nie posiadamy. W obecnej sytuacji główną uwagę należy położyć na: 1) dokładną kontrolę dawców krwi, 2) ograniczenie przetaczania krwi do przypadków niezbędnych, 3) dokładną sterylizację naczyń i narzędzi (wyjaławianie w autoklawie przez 20 minut lub przy pomocy suchego powietrza w ciągu 1 godziny), 4) właściwą dezynfekcję ścieków, 5) higienę osobistą rąk osób chorych oraz tych które przebyły wzv.

Klinika. Okres inkubacji w zakaźnym zapaleniu wątroby wynosi 16—50 dni, w surowicznym zapaleniu wątroby 50—150 dni.

Przebieg kliniczny obu postaci schorzenia jest podobny. Obserwacje kliniczne wskazują jednak, że postać wszczepienna daje większy odsetek powikłań pochorobowych (marskość wątroby, żółty zanik wątroby i inne). Niektóre dane kliniczne wskazują, że tylko u 35% chorych przebieg kliniczny surowiczego zapalenia wątroby był lekki. Przebieg choroby zależy od wieku chorego, im chory jest starszy tym przebieg choroby jest cięższy a rokowanie niepomyślne. Wyróżnia się postacie wzv: żółtaczkowe lub beżółtaczkowe.

Choroba rozpoczyna się zwykle nagle, silnymi bólami głowy, wzrostem ciepłoty ciała od 37,5° do 38,5° a niekiedy nawet do 40°, dołącza się utrata apetytu, osłabienie, potliwość oraz dolegliwości ze strony jamy brzusznej. W 5 dniu gorączka zwykle opada i u około 50% chorych pojawia się żółtaczka. Niekiedy żółtaczka pojawia się już po 2 dniach choroby względnie dopiero po 2 tyg. W ciągu 1—2 tygodni żółtaczka znika. Wątroba i śledziona ulegają zwykle powiększeniu. Charakterystyczny wygląd mają w czasie trwania gorączki stolce, które są całkowicie odbarwione oraz mocz który w okresie poprzedzającym pojawienie się żółtaczki przybiera barwę ciemnego piwa.

Cechy różnicujące zakaźne i surowicze zapalenie wątroby przedstawia tab. 1.

W następstwie uszkodzenia komórek wątroby we krwi pojawia się barwnik żółci oraz liczne fermenty

Tab. 1. Cechy różnicujące zakaźne i surowicze zapalenie wątroby

Cecha różnicująca	Z Z W	S Z W
Zarazek	wirus A (E, H)	wirus B (SH)
Okres wylegania	16—50 dni	50—160 dni
Mechanizm zakażenia	pokarmowy, czasem pozajelitowy	wyłącznie pozajelitowy
Występowanie wirusa	w kale, we krwi, w żółci, w wydzielinie jamy nosowo-gardłowej	tylko we krwi
Obecność wirusa w kale	w okresie wylegania i w okresie ostrym choroby	nie występuje
Wiremia	2—3 tyg. po żółtaczce	89 dni przed żółtaczką i 6—8 dni po żółtaczce
Początek choroby	nagły, temp., dreszcze, objawy dyspeptyczne	powolny, bez temp., brak objawów dyspeptycznych
Zachorowania w otoczeniu	liczne; częste postacie poronne	brak
Odporność po zakażeniu	swoista p/A	swoista p/B
Zapadalność po 30 roku	ostry spadek	bez wyraźnego spadku
Sezonowość	okres jesienno-zimowy	brak
Zapobieganie GG	skuteczne	nieskuteczne
Zakaźność	około 3 tyg. przed żółtaczką i do 2 tyg. po żółtaczce — kał, krew	89 dni przed i wiele miesięcy po żółtaczce — wyłącznie krew

komórkowe (transaminazy, aldolazy i inne). Wirusowe zapalenie wątroby jest przyczyną marskości wątroby u około 3,5%, z których połowa dotyczy osób nadużywających alkoholu.

Sytuacja epidemiologiczna

W chwili obecnej wirusowe zapalenie wątroby stanowi główny problem współczesnej epidemiologii w Europie i Ameryce Północnej. W Europie najwyższą zapadalność notuje się w Jugosławii, Rumunii, Czechosłowacji, Bułgarii, ZSRR oraz w Polsce.

W Polsce w latach 1951—1966 obserwowano dwa szczyty epidemii — w r. 1959 (zap. 260 na 100 tys.) oraz w 1964 r. (zap. 199 na 100 tys.). Według oceny Kuleszy (3), jeśli w Polsce utrzyma się dotychczasowa, pięcioletnia cykliczność przebiegu wzw, to następny jej szczyt powinien przypaść na 1969 r. a spodziewana zapadalność osiągnąć winna ponad 600 na 100 tys.

Najwyższa zapadalność w Polsce występuje w woj. południowo-zachodnich oraz w dużych miastach, najniższa w woj. kieleckim, lubelskim i białostockim. Zapadalność w miastach przewyższa blisko 2-krotnie zapadalność na wsi.

Sezonowy wzrost zachorowań występuje w okresie zimy i dotyczy dzieci w wieku poniżej 15 roku życia (głównie 5—9 lat). Zachorowania u dorosłych nie podlegają prawom sezonowości. Największy odsetek wśród dzieci chorych na wzv stanowią dzieci w wieku od 3 do 14 lat (50—70% wszystkich zachorowań) w szczególności dzieci w grupie 6—7 lat, wśród

których zapadalność jest wyższa 30-krotnie w porównaniu do niemowląt, a 15-krotnie wobec dzieci do 1 roku życia.

W Polsce śmiertelność z powodu wirusowego zapalenia wątroby wynosiła od 0,1 do 0,3%. W latach 1960—1965 rocznie stwierdzano od 102 do 315 zgonów z powodu wirusowego zapalenia wątroby. Umieralność od 0,34 do 1,01. Liczby te z pewnością są znacznie wyższe jeśli się weźmie pod uwagę, że częstość przejścia wirusowego zapalenia wątroby w marskość wątroby szacuje się na 3,5—5,0%, a roczna liczba zgonów z powodu marskości wątroby waha się w granicach od około 1 do blisko 2 tysięcy.

Najwyższa śmiertelność występuje wśród niemowląt przekraczając 60-krotnie przeciętną śmiertelność krajową — 0,24%; u dzieci do 2 roku życia — 0,7%; u osób powyżej 50 lat — 2,05%; najniższa w grupach wieku od 5 do 24 lat — 0,1% lub poniżej.

Piśmiennictwo

1. Boroń P.: Pam. IV Zjazdu Epid. i Lek. Chor. Zak., Białystok, 1966, 34—42.
2. Kassur B., Hornik J.: Pam. IV Zjazdu Epid. i Lek. Chor. Zak. Białystok, 1966, 20—28.
3. Kulesza A.: Pam. IV Zjazdu Epid. i Lek. Chor. Zak. Białystok, 1966, 11—18.
4. Magdził W.: Rozdział w książce pod red. J. Kostrzewskiego. Choroby zakaźne w Polsce i ich zwalczanie w latach 1919—1962, PZWL, 1964, 251—264.
5. Przybytkiewicz Z.: Pam. IV Zjazdu Epid. i Lek. Chor. Zak. Białystok, 1966, 5—10.
6. Szmuness W.: Wybrane zagadnienia z epidemiologii i profilaktyki zakaźnego zapalenia wątroby ze szczególnym uwzględnieniem środowiska wiejskiego. Monografia WSSE, 1963, 1—161.

Adres autora: dr med., lek. wet. Zbigniew Anusz, Warszawa 36, ul. Piwarskiego 14 m. 19.

IRENA FLIS

Przypadek *Salmonella braenderup* wyhodowanej z narządów padłego cielęcia w woj. olsztyńskim

Zakład Higieny Weterynaryjnej w Olsztynie
Kierownik: dr I. FLIS

Dane piśmiennictwa ostatnich lat zwracają uwagę na występowanie u zwierząt nowych typów pałeczek *Salmonella*. Czarnowski, Chyliński (1) opisują przypadek stwierdzenia u bydła *S. newington*. Flis i Zaleski (2) wyhodowali z narządów ubitej z konieczności świni *S. newhaw*.

W badaniach własnych w 1966 r. wyhodowano pierwszy raz z narządów wewnętrznych padłego cielęcia w pow. K. *S. braenderup* (nr 2175), nie notowaną dotychczas u ludzi i zwierząt w Polsce.

W posiewach bezpośrednich z wycinków wątroby i śledziony na podłożach stałych Lewina i SS uzyskano pojedyncze kolonie, a po namnożeniu na podłożu SF otrzymano czystą hodowlę pałeczek G-, laktozoujemnych. W badaniach biochemicznych szczep ten zachowywał się typowo dla pałeczek z grupy *Salmonella*. Szczegółowym badaniem serologicznym okreś-

lono antygen somatyczny dla grupy C₁, oraz antygeny rzęskowe w fazie pierwszej „e, h”, a w fazie drugiej „e, n, z 15” (określenia wykonano z surowicami produkcji Instytutu Medycyny Morskiej w Gdańsku). Na podstawie schematu White-Kauffmanna oznaczono wyosobniony szczep jako typ *Salmonella braenderup* (nr 2175). Szczep ten przesłano do Krajowego Ośrodka *Salmonella* w Gdańsku, skąd otrzymano potwierdzenie określenia. Uprzednio oznaczenie typu zostało potwierdzone również przez Instytut Pasteura w Paryżu.

Trudno ustalić skąd został zawleczony typ *S. braenderup*, gdyż poza stwierdzonym przypadkiem nie notowano dotychczas jego występowania na terenie tutejszego województwa.

Piśmiennictwo

1. Czarnowski A., Chyliński G.: Medycyna Wet., 21, 656, 1965.
2. Flis I., Zaleski S.: Medycyna Wet., 20, 468, 1964.

Adres autora: dr Irena Flis, Olsztyn-Kortowo, ul. Warszawska 109.